

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз комплексу маркетингу на міжнародному ринку туристичних послуг: [монографія] / О. М. Азарян, Н. Л. Жукова, О. А. Іщенко, Г. О. Ворошилова. Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. 135 с.
2. Балабанова Л. В. Маркетинг: Підручник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Знання-Прес, 2004. 645 с.
3. Беленкова А. А. PR-остой пиар. Москва: НТ Пресс, 2006. 256 с.
4. Бердичевский А. Л. Концепция подготовки учителя иностранного языка // Иностран. яз. в школе. 1990. № 4. С. 94 – 100.
5. Восколович Н. А. Маркетинг туристичних послуг. Москва : Економічний факультет МРУ, ТЕИС, 2010. 167 с.
6. Дейнекин Т. В. Комплексный метод оценки эффективности Интернет-рекламы в коммерческих организациях. URL : <http://www.dis.ru/market/arhiv/2003/6/11.html>.
7. Коваль Т. І. Формування професійної компетентності фахівців сфери туризму у процесі створення інфографіки // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. № 1 (57) ' 2018 / Заг. редакція – проф. Матвієнко О. В., укладач – канд. пед. наук, доцент Кудіна В. В. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2018. С. 33 – 38.
8. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс / Пер. с. англ. Москва : Изд. дом «Вильямс», 2007. 656 с.
9. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (*геопросторові аспекти*). 2-е вид., перероб. та доп. Київ : “Альтерпрес”, 2003. 436 с.
10. Лысак Г. Н., Мнушко З.Н., Страшный В. В. Репутация, публицити, имидж и корпоративная культура как составляющие стратегического PR-ресурса фармацевтического предприятия. URL : www.provisor.com.ua/archive/2003/N8/art_09.htm.
11. Масова комунікація : підручник / А. З. Москаленко, Л. В. Губерський, В. Ф. Іванов, В. А. Вергун. Київ : Либідь, 1997. 286 с.
12. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Колектив авторів: Г.С.Бакаєва, О.А.Борисенко, І.І.Зуєнок та ін. Київ: Ленвіт, 2005. 119 с.
13. Тютюнник А. Безкоштовні сервіси для створення інфографіки. URL : <http://cikt.kubg.edu.ua>
14. Briggs S. Successful Tourism Marketing. EAN: 9780749434694 Edition: 2 Published: 1st November, 2000, Paperback. 208 p.
15. Oxford R. Integrated Skills in the ESL/EFL Classroom. ERIC Identifier: ED456670, 2001. 128 p.

УДК 94 (477) «1930/1933»

Бугрій В. С.,
м. Суми

ЗМІСТ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В ІНСТИТУТАХ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНИ (1930–1933 рр.)

Стаття присвячена розкриттю змісту історичної освіти в інститутах соціального виховання України. На основі джерел виявлені політичні, ідеологічні, економічні та освітні чинники, які обумовили зміни в змісті історичної освіти. Схарактеризовано структуру навчального плану, рівень розробки навчальних програм з історичних дисциплін. Розкрито наукову спрямованість змісту історичної освіти, місце в ній практичної підготовки студентів-істориків. З'ясовано негативний вплив більшовицької ідеології на розвиток змісту історичної освіти.

Ключові слова: історична освіта, зміст освіти, інститут соціального виховання, навчальний план, навчальні програми.

Бугрій В. С. Содержание исторического образования в институтах социального воспитания Украины (1930–1933 гг.). Статья посвящена раскрытию содержания исторического образования в институтах социального воспитания Украины. На основе источников выявлены политические, идеологические, экономические и образовательные факторы, которые обусловили изменения в содержании исторического образования. Охарактеризована структура учебного плана, уровень разработки учебных программ по историческим дисциплинам. Раскрыта научная направленность содержания исторического образования, место в нем практической подготовки студентов-историков. Вскрыто негативное влияние большевистской идеологии на развитие содержания исторического образования.

Ключевые слова: историческое образование, содержание образования, институт социального воспитания, учебный план, учебные программы.

Bugrii V. S. The content of historical education in the institutes of social education of Ukraine (1930–1933). The article reveals the content of historical education in the institutes of social education of Ukraine. Institutes of social upbringing acted in Ukraine during 1930–1933. Sources have allowed to reveal political, ideological, economic and educational factors of changes in the content of historical education. The article describes the structure of the curriculum.

The curriculum consisted of two parts: general and special. The general part was small discipline, taught at all departments of the institute. They provided the necessary knowledge to students regardless of their specialties (pedagogy, art, foreign language, physical education). Some disciplines had a pronounced ideological burden. Special subjects provided the professional training of the future teacher. Special disciplines combine knowledge of historical, economic, geographical sciences. The curriculum included industrial practice. Practice introduced students to the educational and educational activities of schools. The curriculum provided optional courses on history at senior courses. The curriculum introduced the mandatory completion of each graduate thesis in the graduation course. The topics of the thesis were formulated on the basis of ideological motives and did not encourage students to study interesting historical problems.

Curricula for historical disciplines have not yet been developed. There were no new textbooks on history. Historical education was increasingly subordinated to the ideological education of youth and propaganda of Stalinism. Ideology negatively influenced the development of the content of historical education. Mistakes in the ideological assessment of the facts put at risk the lives of students and teachers.

Key words: historical education, content of education, institute of social education, curriculum, curriculum.

Сучасним завданням вищої педагогічної школи України є забезпечення закладів освіти такими учителями історії, які були б спроможні готувати молоде покоління до взаємодії із соціальним середовищем, сприяли оволодінню учнями комплексу знань і компетентностей для подальшої власної самореалізації. У цьому зв'язку важливого значення набуває зміст історичної освіти студентів. Його правильне наповнення неможливе без ретельного ретроспективного аналізу. Звернення до попереднього досвіду разом із поєднанням світових надбань є важливим чинником інтенсифікації необхідних освітніх реформ.

Проблеми змісту підготовки майбутнього вчителя історії висвітлювалися в працях А. Булди, В. Бенери, Н. Венцевої, О. Лук'яченко, С. Нікітчиної, О. Пометун, В. Халамендика та ін. Дослідниками розкрито теоретичні та методичні підходи до побудови змісту історичної освіти у педагогічних закладах вищої освіти, його структуру та цільові орієнтири. Разом з тим зміст історичної підготовки учителів у період функціонування інститутів соціального виховання в Україні залишається малодослідженою проблемою.

Мета статті – встановити чинники та особливості змін у змісті історичної освіти майбутніх учителів історії у період функціонування інститутів соціального виховання в Україні.

На межі 20–30-х рр. ХХ ст. сталінське керівництво взялося за уніфікацію вищих навчальних закладів. У якості обґрунтування називалася необхідність підготовки рівнозначних за кваліфікацією фахівців у кожній з республік СРСР. Ще одним, можливо, навіть головним чинником уніфікації вищої освіти був політичний фактор, оскільки автономність національних освітніх систем заважала формуванню радянської імперії та тоталітарного режиму Сталіна.

Питання відповідності кількісного і якісного кадрового потенціалу темпам соціалістичного будівництва розглядалися на липневому і листопадовому 1929 р. пленумах ЦК ВКП(б). При цьому вказувалося на недостатність знань не лише у фахівців технічних спеціальностей, а й у працівників освіти – учителів і викладачів.

Реагуючи на партійні рішення Москви, Рада народних комісарів УСРР взялася за перебудову системи вищої освіти. У травні 1930 р. виходить її постанова «Про реорганізацію Вишів, ВТИШів та Технікумів і про передачу їх у відання відповідних наркоматів». У липні цього ж року урядом було видано ще одну постанову, яка безпосередньо стосувалася педагогічних навчальних закладів – «Про реорганізацію мережі і системи педагогічної освіти» [5, с. 159]. Згідно з цими документами до системи вищої педагогічної освіти увійшли інститути двох типів: інститути соціального виховання та педагогічні інститути.

Після цього стрімко зростає кількість педагогічних ВНЗ в Україні. Якщо у 1929–1930 навчальному році їх було 13, то у 1930–1931 – уже 39, а в 1931–1932 – 43 [2, с. 73]. Найбільш поширеними стають інститути соціального виховання. У такий тип ВНЗ було перетворено, зокрема, 11 педагогічних технікумів України, які мали найкращі матеріальні умови та кадрове забезпечення. До структури інститутів соціального виховання входив шкільний факультет з терміном навчання 3 роки, на ньому готували вчителів для старшого концентру трудової школи. Цей факультет поділявся на соціально-економічне, техніко-математичне, мовно-літературне, агробіологічне відділення.

Організаційна реорганізація вищої педагогічної освіти доповнювалася і змінами в змісті та методах навчання. Педагогічний пошук, який тривав протягом 20-х рр. і був пов'язаний з низкою нововведень, визнавався шкідливим і таким, що негативно позначився на історичній освіті. Проявами недоліків називалися безсистемність, а почасти й повна відсутність знань з історії у випускників усіх рівнів. Не кращою виглядала ситуація і в галузі інших наук. Для подолання кризи вирішено було припинити експерименти і відновити перевірені часом способи побудови навчального процесу.

Повернення до традиційних принципів навчання розпочалося із загальноосвітніх закладів. У вересні 1931 р. виходить постанова ЦК ВКП(б) «Про початкову і середню школу», у якій визнавалось, що школа не дає достатнього обсягу знань, незадовільно вирішує завдання підготовки грамотних людей. Для усунення існуючих недоліків запроваджувалися систематичні заняття з усіх предметів. Відповідно, історія знову стає самостійною навчальною дисципліною у школі. Соціально-економічні відділення інститутів соціального виховання переорієнтовуються на підготовку вчителів історії і географії.

Ще одним чинником, який вплинув на перебудову змісту історичної освіти стала зміна ставлення партійно-державного керівництва до історії. Гуманітарна освіта почала розглядатись у якості одного із найважливіших засобів пропаганди теорії загострення класової боротьби, яка слугувала обґрунтуванням для знищення будь-якої опозиції та національних рухів в СРСР і фактично перетворилася Сталіним в ідеологічний плацдарм для встановлення режиму особистої влади. Тому починається перегляд усталеної в 1920-х роках концепції «непотрібності» історичної освіти.

Нові орієнтири стосовно змісту історичної освіти почали втілюватися у навчальних планах інститутів соціального виховання. Спочатку ці плани створювалися безпосередньо викладацьким складом (предметно-методичними комісіями) і носили перехідний характер, тобто із року в рік удосконалювалися. Проте, уже з 1932 р. інститути соціального виховання мали перейти до роботи за постійними навчальними планами, розробленими науково-методичним сектором Народного комісаріату освіти СРСР.

Уведені з 1932–1933 навчального року постійні навчальні плани окреслювали студентам чітку перспективу отримання вищої освіти, оскільки вступивши на перший курс, вони до випускних іспитів працювали за заздалегідь визначеним і незмінним порядком. Стабілізація планів давала можливість досягнути послідовності викладання навчальних дисциплін і забезпечити повноцінність їх наукового наповнення.

Навчальний план складався з двох блоків: загального і спеціального (фахового). У загальний блок було включено дисципліни, що викладалися на всіх відділеннях інституту. Частина цих предметів давала дійсно необхідні знання майбутнім учителям незалежно від їх спеціальностей (педагогіка, мистецтво, іноземна мова, військово-навчання, фізкультура), а частина – носила яскраво виражене ідеологічне навантаження (політекономія, діамат, ленінізм, національне питання). Спеціальні предмети забезпечували фахову підготовку майбутнього вчителя.

Аналіз плану свідчить, що зміст історичної освіти в інститутах соціального виховання суттєво розширився порівняно з 1920-и роками. По-перше, замість єдиного заідеологізованого історичного курсу «Історія класової боротьби», студенти соціально-економічного відділення вивчали всесвітню історію; історію України; історію народів СРСР; історію ВКП(б), КП(б)У та Комінтерну; методику суспільствознавства. По-друге, до блоку фахової підготовки істориків було включено і низку мовно-літературних дисциплін, що, з одного боку, надавало історичній освіті класичного історико-філологічного спрямування, а з іншого, – свідчило про існуючу нагальну потребу у підвищенні рівня грамотності

студентів. Нарешті, особливість навчального плану соціально-економічного відділу полягала в тому, що в ньому поєднувалися предмети історичних, економічних, географічних наук. Фаховими для майбутніх учителів-істориків вважались також дисципліни ідеологічного характеру (політекономія, теорія радянського господарства та економічна політика СРСР, діамат, ленінізм, національне питання).

З метою підвищення якості підготовки майбутніх учителів до навчального плану вводилася і виробнича практика. Її проведення планувалося з 2 курсу. Проходячи практику, студент мав ознайомитися з організаційно-педагогічною діяльністю шкіл, змістом навчальної та виховної роботи з учнями, позашкільною діяльністю.

Заходи з дальшого удосконалення змісту освіти з метою підвищення загальнотеоретичної та спеціальної підготовки у ВНЗ були означені у черговій постанові ЦВК СРСР. Вона вийшла 19 вересня 1932 р. і називалася «Про навчальні програми і режим у вищій школі та технікумах». У ній передбачалось уведення на старших курсах факультативних (необов'язкових) дисциплін зі спеціальності, які б допомагали найбільш успішним студентам поглиблювати свої знання. Постановою також запроваджувалося обов'язкове виконання та захист кожним студентом дипломної роботи на випускному курсі.

Дипломні роботи мали сформувати у студентів комплекс важливих дослідницьких умінь, спрямованих на виявлення та пояснення фактів і процесів. Але для студентів-істориків ця форма роботи перетворилася на тенденційний, позбавлений об'єктивності виклад подій минулого відповідно до марксистської ідеології та теорії класової боротьби. Свідченням цього є тематика дипломних робіт, які захищалися на соціально-економічних відділеннях інститутів соціального виховання: «Революція 1848 р. у Німеччині та марксова теорія перманентної революції», «І Інтернаціонал», «Диктатура пролетаріату і побудова безкласового суспільства», «До питання про ліквідацію протилежностей між містом і селом», «Аграрне питання в революції 1905 р.», «Революція 1905–1907 рр. на Україні» [1, с. 1–57]. Таким чином, в умовах становлення тоталітарного режиму в СРСР теми дипломних робіт формулювали виходячи з ідеологічних мотивів і не спонукали студентів до дослідження цікавих історичних проблем.

Отже, поруч з появою нових важливих історичних курсів у навчальному плані інституту соціального виховання поглиблювався процес підпорядкування історичної освіти завданням ідеологічного виховання молоді, пропаганди сталінізму в суспільстві. Тому системне вивчення минулого допускалося лише у тісному єднанні із політичними, економічними та соціальними науками, які викладалися виключно з марксистських позицій.

Після появи у навчальному плані базових історичних дисциплін (всесвітньої історії, історії України, історії народів СРСР) гостро постало питання про програми їх викладання. Важливе значення у цьому плані відіграла постанова ЦК ВКП(б) від 5 вересня 1931 р. «Про початкову і середню школу». Вона хоч і стосувалася, у першу чергу, загальноосвітніх закладів, проте містила низку базових концептуальних вимог щодо змісту освіти. У постанові констатувався факт відсутності програм з історичних дисциплін і наголошувалося на використанні елементів «історизму» при їх розробці. Це означало, що розгляд соціальних і культурних явищ мав відбуватися відповідно до їх хронологічного розвитку та з урахуванням конкретних історичних умов. На практиці ж історичні дисципліни і надалі викладалися по-старому: із застосуванням абстрактних схем, схоластичних узагальнень і висновків, які були малозрозумілі студентам. Найважливіші історичні події, яскраві історичні персонажі з тих чи інших міркувань продовжували залишатися поза увагою викладачів.

У лютому 1933 р. вийшов ще один директивний документ, пов'язаний зі змістом історичної освіти – постанова ЦК ВКП(б) «Про підручники для початкової й середньої школи». Знову ж таки, хоча йшлося, у першу чергу, про шкільні підручники, проте задеклароване було загальне положення про запровадження єдиних стандартизованих стабільних підручників і позбавлення права республік видавати без погодження з Москвою власних навчальних книг, створених на базі місцевого краєзнавчого матеріалу [3, с. 33–35].

Для реалізації зазначеного партійного рішення щодо уніфікації навчальних посібників, Колегія НКО УСРР приймає власну постанову. У ній схвалюється угода, підписана наркомом освіти УСРР і РСФРР В. Затонським та А. Бубновим про подолання «штучної ізоляваності в царині роботи на культурному фронті між РСФРР та УСРР» з метою інтернаціонального виховання молоді. Угода передбачала такі підходи до змісту навчальних програм та підручників: історія України викладатиметься у такому ж обсязі, як і курс історії народів СРСР, а програма з історії України розроблятиметься на основі російських програм з історії.

Після цього усі напрацьовані українськими фахівцями програми відкидалися, більше того пов'язувалися з проявом націоналістичних ухилів. Колегією НКО УСРР від 29 березня 1933 р. «перед усім педагогічним фронтом» ставилося завдання розгорнути нещадну боротьбу проти «українського націоналізму» та «петлюрівських елементів» [4, с. 3–4].

Інститути соціального виховання як заклади вищої педагогічної освіти проіснували недовго. У липні 1933 р. колегією Народного комісаріату освіти УСРР прийнято рішення про створення єдиного вищого педагогічного навчального закладу – педагогічного інституту з чотирирічним терміном навчання. Він мав готувати фахівців для загальноосвітньої школи і технікумів.

Отже, у період функціонування інститутів соціального виховання в Україні зміст історичної освіти зазнав суттєвих змін. Викликані вони були низкою політичних, ідеологічних, економічних та освітніх чинників. Позитивним слід вважати перехід до єдиних навчальних планів, що дозволяло досягнути послідовності викладання навчальних дисциплін і забезпечити повноцінність їх змістового наповнення. Особливістю змісту історичної освіти в цей період є поєднання суспільствознавчих, економічних, історичних і філологічних дисциплін. Удосконалювалася практична підготовка студента-історика через ознайомлення з організаторською та виховною роботою шкіл, методикою навчання суспільствознавчих дисциплін. Найбільш негативним проявом цього періоду є підпорядкування змісту історичної освіти більшовицькій ідеології, що стало суттєвою перешкодою для структурування та об'єктивної оцінки фактів минулого і навіть несло загрозу життю студентів і викладачів. Подальшого вивчення потребують форми організації історичної освіти в інститутах соціального виховання України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Держархів Сумської області. Ф.2817. Оп.1. Спр. 97. 64 арк.
2. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.). Київ: Либідь, 1992. 196 с.

3. Постанови партії та уряду про школу. Київ: Радянська школа. 1947. 152 с.
4. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Ф. 166. Оп. 11. Спр. 24. 5 арк.
5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Ф.166. Оп.14. Спр. 53. 171 арк.

УДК37.016:78]-026.15-053.6

Пань Цяньї,
м. Київ

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «КРЕАТИВНІСТЬ» У ПРОЕКЦІЇ НА НАВЧАЛЬНО-МУЗИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДЛІТКІВ

У статті проаналізовано етимологію поняття «креативність», яке розглядається з точки зору різних галузей наук – філософії, психології, педагогіки. З філософської позиції креативність розглядається як особлива форма знань, що є ідеальним об'єктом дослідження її специфічних внутрішніх законів. Виходячи з них, особистість, здійснюючи аксіологічну рефлексію, творить світ, а креативність розглядається як особистісно значуща якість на основі рефлексії та суб'єктивної самооцінки.

У сучасній психології й педагогіці не існує єдиної структури або моделі креативності, проте в усіх моделях зроблено акцент на важливості особистісних рис. Будь-яка діяльність вважається креативною, якщо її продукт характеризується новизною, яка може мати як об'єктивний, так і суб'єктивний, характер. У педагогіці таким продуктом можуть бути нові навчальні технології, форми, методи навчання і виховання.

У процесі становлення креативної особистості підліткової вік посідає провідне місце. Формування цілісної особистості учня-підлітка забезпечується завдяки гармонійному поєднанню її розумового, фізичного та духовного розвитку, естетичного і загальнокультурного зростання. Одним із шляхів формування такої особистості є навчально-музична діяльність. Вирішення проблеми музично-естетичного розвитку школярів підліткового віку та їх креативності досягається через активну діяльність і пробудження природної емоційної чутливості. У навчально-музичній діяльності елементи креативності учнів проявляються, насамперед, в особливостях її перебігу, зокрема, в умінні бачити проблему, знаходити нові способи вирішення конкретно-практичних і навчальних завдань у нестандартних ситуаціях. У статті підкреслюється, що головним завданням вивчення музики школярами підліткового віку є завдання навчити їх спостерігати й емоційно сприймати те чи інше явище, тобто не лише чути та виконувати музику, а й розмірковувати про неї, висловлювати свої думки та враження, переживання, наповнювати пісні своїм змістом, вчити бачити прихований сенс, який несе в собі музичний твір.

Для цього стає необхідним створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу та креативних здібностей кожного учня та його самореалізації. Здатність до усвідомленого сприйняття музики ґрунтується на формуванні досвіду активної креативної діяльності, розвитку музичного мислення дітей, яке розглядається як один із різновидів мислення взагалі.

Виділяються основні напрями вивчення креативності: за результатами (продуктами), їх кількістю, якістю і значущістю; креативність – як здатність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення, як творчі можливості особистості. Розглядається зміст і структура креативності у проекції до навчально-музичної діяльності учнів-підлітків.

Ключові слова: креативність, навчально-музична діяльність, учні підліткового віку.

Пань Цяньї. Сущность и содержание понятия «креативность» в проекции на учебно-музыкальную деятельность подростков. В статье проанализирована этимология понятия «креативность», которое рассматривается с точки зрения различных отраслей наук – философии, психологии, педагогики. Выделяются основные направления изучения креативности: по результатам (продуктам), их количеством, качеством и значимости; креативность – как способность человека отказываться от стереотипных способов мышления, как творческие возможности личности. Рассматривается содержание и структура креативности в проекции к учебно-музыкальной деятельности учащихся-подростков.

Ключевые слова: креативность, учебно-музыкальная деятельность, ученики подросткового возраста.

Pan Tsanyi. The essence and content of the concept of "creativity" in projection on the educational and musical activities of adolescents. The article analyzes the etymology of the concept of "creativity", which is considered from the point of view of various branches of science - philosophy, psychology, pedagogy. From a philosophical standpoint, creativity is seen as a special form of knowledge, which is the ideal object of studying its specific internal laws. Proceeding from them, the person carries out an axiological reflection, creates the world, and creativity is considered as a personality-significant quality on the basis of reflection and subjective self-esteem. In modern psychology and pedagogy there is no single structure or model of creativity, but in all models the emphasis is placed on the importance of personality traits. Any activity is considered creative if its product is characterized by novelty, which can have both objective and subjective character. In pedagogy, such a product may be new educational technologies, forms, methods of education and upbringing. In the process of becoming a creative person, adolescence is a leading place. Formation of the integral personality of a student-teenager is ensured by the harmonious combination of its mental, physical and spiritual development, aesthetic and general cultural growth. One of the ways of forming such a person is educational and musical activity. Solving the problem of musical and aesthetic development of adolescent schoolchildren and their creativity is achieved through active activity and awakening of natural emotional sensitivity. In the educational and musical activities, the elements of creativity of students are manifested, first of all, in the peculiarities of its course, in particular, in the ability to see the problem, find new ways to solve specific - practical and educational tasks in non-standard situations. The article emphasizes that the main task of studying music by students of adolescence is the task of teaching them to observe and emotionally perceive this or that phenomenon, that is, not only hear and do music, but also think about it, express their thoughts and impressions, experience, fill their songs content, to learn to see the hidden meaning that carries a musical composition. To do this, it is necessary to create favorable conditions for the development of creative potential and creative abilities of each student and his self-realization. The ability to consciously perceive music is based on the formation of the experience of active creative activity, the development of musical thinking of children, which is considered as one of the varieties